

manželství, které by bylo pět let bezdětné, státem povinně rozvedeno. Důležitou součástí tohoto nového manželského práva je instituce „vysokých paní“ (Hohe Frauen) představujících ideál německé ženy, o kterých se Himmler vyjádřil takto: musí to být plavovlasé a modrooké ženy, které získají vysoce kvalifikovaný výcvik: historické vzdělání, znalost více řečí, plavání, jízda na koni, řízení automobilu, střelení pistolí, zvlášť dobré znalosti vaření a vedení domácnosti. Po složení zkoušek obdrží titul Hohe Frau. Vůdcové strany budou mít možnost dát se s nynějšími ženami rozvést, musí si však z řad „vysokých paní“ vyhledat vhodnou ženu pro svůj vysoký úřad. Takové manželství musí pak být vedeno jako vzorné národně socialistické manželství.

Darré prohlašoval, že lidské důstojnosti naprosto neodporuje, je-li lidský chov srovnáván s chovem dobytka.

Sallerova kniha obsahuje množství dalších citátů a jejich rozborů, citaci úředních dokumentů rasových zákonů“ aj. Ve svém seřazení a nakupení jsou otřesným dokumentem brutality, otevřeného násilí, nenávisti a hlouposti zároveň. Pročist si dnes Himmlerovy krvavé zásady pro oddíl SS či zmatené výroky např. o Bulharech, kteří nejsou Slovany a o Čechách, na kterých, když si nechají narůst vousy, je vidět mongolský původ, je dodnes poučné. Poučné právě proto, že toto blábolení bylo po řadu let oficiální ideologií, která byla bez výhrad přijímána značnou částí příslušníků jednoho z nejvyšších národů světa.

Zde je na místě se znovu zamyslet nad smyslem knihy. Je něčím víc než historickým dokumentem, „vědeckou pamětí“ přímého účastníka. Je výstražným voláním člověka do boje za vědecké poznání, proti pověrám, bájím, mýtům, malosti a hlouposti, je voláním po vědeckém racionalismu a humanismu, který by již nikdy nedovolil opakování tohoto úseku světové historie.

Sallerova kniha má své nedostatky. Autor není marxista a rozhodně nelze přistoupit na některá jeho stanoviska. Tak nelze například souhlasit s výkladem vzniku fašistické rasové teorie pouze z potlačených komplexů národně socialistických vůdců, z toho, že nezralí, duševně zmrzačení a pokřivení lidé potřebovali zaměřit k něčemu svou agresivitu a odreagovat si své komplexy.

Sallerovi také téměř úplně chybí ekonomický pohled, nepostradatelný při analýze tohoto typu. Jen na jednom místě (které jsme téměř doslova citovali) se zmiňuje o spojení nacistických kruhů s německým imperialismem. Neodhaluje také příčiny vzniku fašismu, rovněž neoddelitelné od vzniku fašistické rasové teorie. Shrnuje však bohatý všestranný materiál antropologický a přírodovědecký o vzniku ras a jejich vývoji. Je představitelem moderního pojetí ras. Saller je evangelik a pacifista. Jeho kniha však nestaví na náboženských názorech a jen v závěrech poukazuje na vztah mezi náboženstvím a rasou v tom smyslu, že různé pro-

jevy náboženství mohou být rasově podmíněny.

Jaroslava Bauerová

Marxistická politická sociologie

Jerzy J. Wiatr z Filosoficko-sociologického ústavu Polské akademie věd napsal pro *Current Sociology* (sv. XIII, č. 2/1964, s. 57–93, Blackwell, Oxford 1965) pod názvem *Political Sociology in Eastern Europe* nástin soudobých tendencí projevujících se v politické sociologii socialistických zemí, a k studii připojil přehled literatury (378 prací s nejstručnější charakteristikou).

Autor sám v úvodu označuje práci jako protějšek k pojednání R. Bendixe a S. M. Lipseta o západní politické sociologii (C. S., sv. VI, č. 2/1957). Třebaže nazírá i na tuto vědu ve světovém měřítku jako na celek, plně si uvědomuje rozdíly mezi obojí sociologií; tyto rozdíly by však neměly být na překážku rozvoji mezinárodních srovnávacích studií a spolupráci sociologů různých společenských soustav. Přiznává ovšem, že teprve po r. 1957 politické změny umožnily pěstování sociologie pod tímto názvem také ve východní Evropě.

Podle západního i našeho pojetí se politická sociologie převážně zabývá sférou moci, včetně fungování institucí, jimiž se moc uplatňuje, a chování osob, jež bojují o moc anebo ji uplatňují. Jde tu spíše o pohled na různé společenské jevy z hlediska mocenských vztahů než o studium výšečí společenského života (venkova, města, rodiny, průmyslu), které tvoří předmět ostatních sociologických disciplín — tedy spíše o zorný úhel, zaměření nebo snad školu v rámci všeobecné sociologie. Poněvadž však studium politiky je v ohnisku zájmu historického materialismu představujícího teoretickou i metodologickou základnu politické sociologie, je marxistická sociologie především sociologií politických vztahů a je tudíž obtížné vtyčít u marxistů hranici mezi politickou sociologií a všeobecnou sociologií, která směřuje k teorii politiky, chápané Leninem jako soustředěný projev ekonomiky a jako hlavní mechanismus společenských změn.

Odtud někteří (J. Hochfeld, O. Stammer, M. Duverger) považují politickou sociologii za nejvšeobecnější, integrující politickou vědu. Jiní (Jean Meynaud) odlišují politickou sociologii od politické vědy a omezují její předmět na studium politického chování nebo byrokracie, anebo (Bendix, Lipset) se domnívají, že politická věda vychází od státu, zatímco politická sociologie vychází od společnosti. Naproti tomu marxistická koncepce vychází z třídní skladby, tj. sice od společnosti, ale v úzkém sepětí s mocenskými institucemi, na prvním místě se státem. Pojetí Bendix-Lipsetovo, převádějící sociologické a politické problémy na jejich východiska, jednu společnost, po druhé stát, prezentovaná v kategoriích individuálního chování, je v rozporu s marxistickou teorií, jež se

nicméně nezřídka behaviouristického přístupu, ale považuje jej toliko za podpůrný a oprávněný jen v míře, v níž se dá uvést v soulad s přístupem z institucionálního hlediska.

Působení marxismu na sociologii se projevuje v první řadě ve volbě základních hodnot, přijímaných badateli a ovlivňujících celou jejich práci. Wiatr neuznává neopozitivisty hlášený požadavek nehodnotící vědy (science free from valuations), neboť zkušenost sociologova mu není jen výsledkem vlastního života, ale spíše produktem jeho okolí a „ideologického klimatu“. Jako např. Bendix a Lipset přiznávají, že společným jmenovatelem jejich sociologie je vytříbená zájmová teorie politického chování a sepětí s hodnotami demokratických institucí, tak opět marxističtí sociologové nepopírají, že jejich společnost směřuje k zrovnoprávnění všech lidí. Klíčem k pochopení politických vztahů je tu třídní boj, prostředek k odstranění společenských rozdílů. Marxistská orientace tím vede k nové koncepci demokracie, při níž jde více o obsah moci než o její formu. Tato volba základních hodnot znamená souhlas s politickými institucemi sdruženými s diktaturou proletariátu. Na druhé straně však i západní sociologie přijímá politický systém, v němž působí a v němž se jinak hodnotí otázky voleb, hlasování, výběru aj.

I sepětí teorie s praxí vykazuje v marxistické soustavě svérázné rysy. Dialektické spojení teorie s politickou činností, jejíž složkou je i politická sociologie, znamená, že politické vědy tu hrají důležitou praktickou úlohu a že jejich výhledy jsou organicky spjaty s politickými výsledky, což vysvětluje, že marxismus i jako celek je teorií socialistické politiky. Proto je tak obtížné oddělit popisnou a analytickou vědu od postulujícího politického myšlení; obě bývají v marxistických dílech spojeno.

Konečně ovlivňuje marxistická teorie i metodologii. Klade důraz na zájem o širší společenské struktury, všímá si méně politického chování (členství v politických stranách, hlasování, četby politického tisku), byť Wiatr připouští, že k tomuto dnešnímu makrosociologickému přístupu k společenské realitě se patrně postupem doby bude přidávat i přístup mikrosociologický. Převaha historických a srovnávacích studií v marxistické vědě pravděpodobně ještě bude po nějakou dobu zachována, ale již nyní lze pozorovat vzrůstající zájem o statistickou metodu a o údaje získávané dotazníky a interviewy.

Z jednotlivých marxistickou politickou sociologií zkoumaných problémů autor uvádí: 1. společenské třídy a vrstvy (sem řadí i organizované zájmové skupiny St. Ehrlicha, rozporné zájmy různých vrstev či skupin nové společnosti, možnost všeobecné teorie skladyby socialistické společnosti), 2. politické strany a hnutí (zejména dělnické, přízpůsobování sociální demokracie kapitalismu, země

s jedinou politickou stranou, studie o řídicí komunistické straně), 3. veřejnou správu, byrokracii a lidosprávu, 4. národnostní problémy, 5. moderní politické ideologie (např. sociálně demokratických stran na západě), 6. z ostatních problémy války a míru, veřejného mínění, parlamentních systémů, mezinárodních vztahů aj.

V závěrečném hodnocení Wiatr připomíná, že v marxistické sociologii sice dosud převažují tradiční problémy, že však k nim přibývají stále nové a nové. Kromě toho se revidují i některé pojmy a zpřesňují metody, zejména empirické, které arci musí být v souladu s teorií historického materialismu. Tento integrační proces, který tedy již započal, povede jistě k rozvoji a obohacení marxistické politické sociologie. Čeká nás však na tomto poli ještě mnoho práce.

I když Wiatrova studie nepřináší nějaké nové poznatky, jež by byly obohacením vědy, je svou přehledností a přesností zpracování jistě vhodným pendantem Bendixovy a Lipsetovy studie a je způsobilá objektivně informovat světovou sociologickou veřejnost. Práce však může i u nás působit podnětně v nejednom směru.

Pokud jde např. o poměr politické sociologie k ostatním odvětvím sociologie, bylo by vhodné přezkoumat věc i se zřetelem na společenskou skutečnost. Je politická činnost něčím, co zahrnuje celou společnost, či jenom její část? A jestliže pojímá politika celou společnost (poměrně i nejméně politicky činný občan se podílí alespoň na spoluvytváření veřejného mínění, jež je rovněž politickou silou, byť neorganizovanou a ne-institucionalizovanou — Wiatr si všímá především institucí), lze hovořit ještě o jiných podobných zorných úhlech všeobecné sociologie, např. o sociologii sexuální nebo o sociologii mravnosti?

Wiatr také poukazuje na neurčitost hranic mezi politickou sociologií a ostatními politickými vědami a mezi sociologií a praktickou činností (s. 61, 63). Tím konstatuje daný stav. Máme se však s ním smířovat? Je na prospěch věd? Je na prospěch politice?

Západní sociologové někdy správně nechápou sepětí vědy s politikou v socialistické společnosti. Wiatr se snaží poctivě tuto věc vysvětlit, a můžeme říci, že se mu to celkem daří, třebaže jeho výklady nejsou nové (např. kapitalistickou koncepci formální demokracie a socialistickou koncepci materiální demokracie u nás přesněji vyložil např. Zdeněk Neubauer), a také k vyložení požadavku neangažovanosti západní sociologie bylo lze podat ještě dokonalejší argumentaci (jakou podal např. Z. Bauman).

Přes tyto drobné poznámky lze říci, že je tato práce dokladem správného vývoje marxistické sociologie a její konsolidace jako vědy oprošťující se od dřívějšího dogmatismu a poručníkovaní jediné nebo několika málo metod.

František Potužil